

#17 Stedelijk gebied

Mieke Schauvliege¹, Luc De Bruyn²

- ▣ Tussen 2001 en 2004 was er een steeds groeiende belangstelling van de gemeenten voor de beheer- visie Harmonisch Park- en Groenbeheer.
- ▣ In dezelfde periode werden 38 inrichtingsprojecten gesubsidieerd.
- ▣ In 2004 volgden 14 gemeenten een opleiding Harmonisch Park- en Groenbeheer.

R Deelname gemeenten aan project Harmonisch Park- en Groenbeheer

Van de open ruimte in Vlaanderen is 86 % (zwaar) verstoord (NARA 2001). Slechts 14 % (188.914 ha) kan als relatief ongerept beschouwd worden. Elk stukje groen waar natuur een kans krijgt, is dus een pluspunt. Van het verstoorde gebied valt 22 % (330.000 ha) onder het stedelijk gebied. Binnen dat stedelijk gebied zijn groenpolen aanwezig. Stedelijk groen omvat die ruimten die door de mens kunnen worden gebruikt om te recreëren en van het groen te genieten, en die dus bijdragen tot de leefbaarheid van de woonomgeving (MIRA-T 2004). Stedelijk groen omvat een brede waaier van vormen: onder andere parken, bossen, natuurterreinen, begroeide braakgronden en kanaaloevers en aantrekkelijke landbouwlandschappen. Als we bijvoorbeeld de toestand bekijken in de 13 Vlaamse centrumsteden (de grootsteden Antwerpen en Gent, en de elf regionale steden Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout) blijkt dat van hun gezamenlijke oppervlakte (66.849 ha) 12.190 ha (18 %) volgens de bodemgebruikkaart [445] bestaat uit groengebieden (NARA 2003). In het NARA 2003 werd de aandacht toegespitst op de oppervlakte natuur binnen het stedelijk gebied. Hier gaan we dieper in op de kwaliteit van natuur in het stedelijk gebied.

01 Toestand

In het verleden werd stedelijk groen vanuit het groenbeheer steeds ingevuld in functie van de noden en eisen van de mens (recreatieve, infrastructurale, cultuurhistorische en esthetische aspecten). De aandacht die ging naar natuur was meestal van ondergeschikt belang. Vlaanderen bezit ongeveer 22.000 ha parken. Die zijn gemiddeld 7,5 ha groot (67 % zijn kleiner dan 5 ha, 8 % groter dan 20 ha) [73]. De afdeling Bos & Groen ontwikkelde in 2001 de beheervisie Harmonisch Park- en Groenbeheer (HPG) [229]. De visie is naast een leidraad voor het beheer van parken van de Vlaamse Gemeenschap, ook een stimulans voor een meer duurzaam groenbeheer op lokaal en provinciaal niveau.

De pijlers van het Harmonisch Park- en Groenbeheer zijn duurzaamheid, dynamiek, diversiteit, mensgerichtheid, natuurgerichtheid en milieugerichtheid. Op basis van die 6 pijlers weegt de beheerder zijn beslissingen af om te komen tot 'harmonische' verhoudingen. Bij die afweging is de duurzaamheid van een gebied prioritair. Duurzaamheid betekent:

- ▣ dat het beheer erop gericht is een langdurige instandhouding van het openbaar groen na te streven, zodat het ook in de toekomst een veelheid aan functies kan blijven vervullen;
- ▣ dat er integratie is in een groen netwerk; niet alleen in het kader van de biodiversiteit, ook om maatschappelijke wensen zoals recreatie op een evenwichtige manier te spreiden zodat individuele groenobjecten niet bedreigd worden;
- ▣ dat de uitgangssituatie gerespecteerd wordt en de standplaatskwaliteit behouden blijft;

¹ AMINAL, afdeling Bos en Groen

² Instituut voor Natuurbehoud

▣ dat er continuïteit is, die zich vertaalt in een beheerplan dat het beheer voor een langere periode vastlegt. Dynamisch park- en groenbeheer speelt in op de veranderende maatschappelijke inzichten die zich vertalen in een gewijzigd beleid, zonder de duurzaamheid van het geheel en dus ook de biodiversiteit van een omgeving te hypothekeren. Diversiteit binnen het park- en groenbeheer richt zich op structuren, planten- en diersoorten, maar ook op een diversiteit in functies, waarvan de ecologische functie deel uitmaakt. Vanuit de visie HPG vetrekkend van de mensgerichte doelstellingen probeert men de natuurlijke potenties volwaardig in te vullen.

In 2001 werd voor het eerst de oproep 'Voorbeeldstellende en vernieuwende projecten in het Harmonisch Park- en Groenbeheer' gedaan. Daarnaast is er de samenwerkingsovereenkomst 'Milieu als opstap naar duurzame ontwikkeling'. Dat er een duidelijke interesse is vanuit de gemeenten en provincies voor die groenprojecten blijkt uit het sterk stijgend aantal aanvragen (figuur 17.1). In totaal zijn er tussen 2001 en 2004 al 156 projectaanvragen ingediend. Tussen 2001 en 2004 werden aan 38 inrichtingsprojecten subsidies toegekend. Dat houdt in dat momenteel reeds 34 verschillende gemeenten betrokken zijn bij een project. Alle steden en gemeenten beschikken sinds 2004 over een vademecum Beheerplanning Harmonisch Park- en Groenbeheer. Het vademecum is de leidraad voor het opstellen van een beheerplan. Er is eveneens een opleiding Harmonisch Park- en Groenbeheer voor mandatarissen, leidinggevenden en arbeiders ontwikkeld. Al 14 gemeenten volgden de opleiding.

Wat de effecten van de maatregelen zijn, valt momenteel nog niet in te schatten omdat er geen opvolging gebeurt (zie kennis).

#17

01 Toestand

02 Beleid

03 Kennis

02 Beleid

De administratie zorgde ervoor dat alle steden en gemeenten een vademecum Beheerplanning HPG ontvingen. In het Milieujaarprogramma 2004 werd vooropgesteld dat in 2004 30 gemeenten en provincies door middel van een project het Harmonisch Park- en Groenbeheer zouden toepassen. Zoals blijkt werd die doelstelling gehaald. Tegen 2007 zouden in totaal 150 gemeenten moeten deelnemen.

Voor het uitwerken van de indicatoren voor groen op gewestelijk en lokaal niveau, dat gepland was voor 2004 (Milieujaarprogramma 2004), werd eind 2004 een offerteaanvraag rondgestuurd zodat de studie waarschijnlijk begin 2005 zal aanvangen. Het uitwerken van groennormen, ook voorzien voor eind 2004, was eind 2004 nog niet gebeurd.

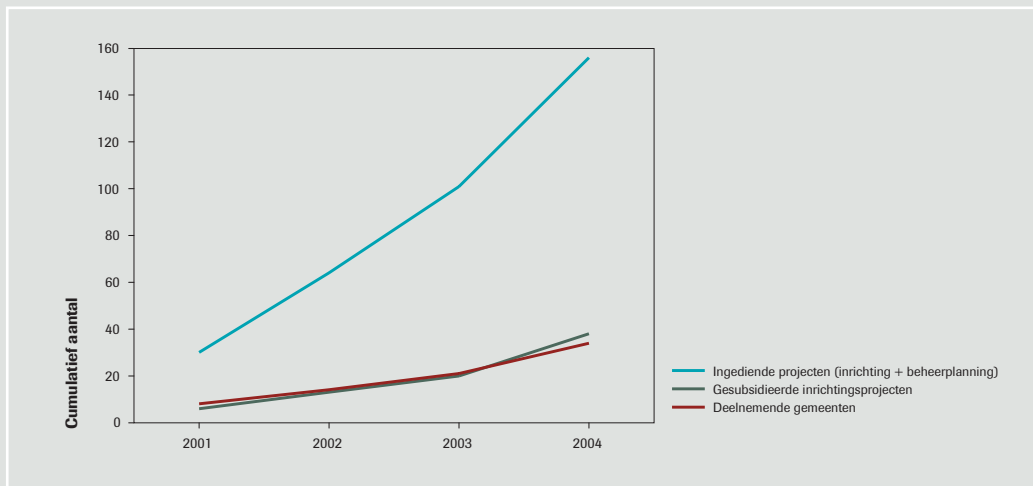
Uit het onderzoek van de gewestplannen 2002 (NARA 2003) blijkt dat een groot deel van de groene ruimten in het stedelijk gebied zwaar onder druk staat omdat het op de gewestplannen ingekleurd is als agrarisch of urbaan gebied. Indien de plannen ingevuld worden zoals voorzien, zullen die oppervlakten verdwijnen. Bij de afbakening van het stedelijk gebied, momenteel aan de gang, wordt de problematiek wel mee betrokken.

03 Kennis

De kennis over de natuur in het stedelijk gebied in Vlaanderen is zeer beperkt. Buiten het verkennend onderzoek van Cornelis & Hermy [73] zijn alleen data van lokale studies beschikbaar. Er is nood aan gestructureerd onderzoek om de natuur en de (mensafhankelijke) milieudruk die er op inwerken beter te kunnen inschatten. De beheerplanning Harmonisch Park- en Groenbeheer wil immers, op basis van mensgerichte doelstellingen, de natuurlijke potenties

volwaardig invullen. Hiertoe is een uitgebreide voorstudie een eerste voorwaarde, net als de inschatting van de waarde van de gebieden onder andere op het vlak van biotiek, cultuurhistoriek, abiotiek, beleving en gebruik, milieu en relaties met de ruimere omgeving. Vanuit die inzichten worden, na uitgebreide afweging, doelstellingen bepaald. Dat is echter niet eenvoudig omdat natuur in de stad onder sterke antropogene druk staat (verharde oppervlakte, verkeer, gebrek aan voedsel, pollutanten, huisdieren) waardoor de stad een vijandig milieu is [69, 104] (zie ook hoofdstuk 6 Exoten). De vele kleine groene ruimtes, zoals parken, zijn meestal sterk geïsoleerd waardoor ze onbereikbaar worden voor fauna en flora [363].

Tussen 2001 en 2004 zijn er reeds 38 inrichtingsprojecten uitgevoerd volgens de principes van het Harmonisch Park- en Groenbeheer. Er is echter geen monitoringssysteem om de effecten van de maatregelen op te volgen. De indicatoren voorgesteld door Cornelis & Hermly [73, 149] geven een eerste aanzet maar dienen voldoende verfijnd te worden om de natuur in het stedelijk gebied op te volgen. De monitoring van de beheerde gebieden kan dan opgevolgd worden. Belangrijk is om daarmee te beginnen van bij de aanvang van het project (of beter nog iets vroeger), om zo de nulsituatie te kunnen inschatten.

Figuur 17.1: Cumulatief aantal projecten en deelnemende gemeenten aan het Harmonisch Park- en Groenbeheer (brongegevens: afdeling Bos en Groen).

Lectoren:

Else Demeulenaere - Natuurpunt
 Jos Dewael - Vereniging voor Openbaar Groen
 Els Martens - AMINAL, afdeling Natuur
 Björn Van Staeyen - AMINAL, Directoraat-generaal
 Dirk Vandenbussche - Provincie Antwerpen, Natuurcel Provinciaal Instituut voor Hygiëne
 Johan Vandewalle - AMINAL, afdeling Natuur
 Dirk Vandromme - Gemeente Zwevegem, Groendienst